Het einde van een reeks en de voortzetting van een vriendschap

Mei 2002. *Achter het Masker,* het zevende en laatste deel van *De Rovers van Keizerrijken* ligt in de rekken van de plaatselijke stripboer. Voor de fans van de stripreeks is het een beetje zoeken, want de herkenbare gifgroene kader van de voorkaft heeft plaatsgemaakt voor een nieuwe en tegelijk bloedmooie aanpak voor de coveropbouw. Voor Jean Dufaux en Martin Jamar betekent het een einde van een eerste samenwerking. Tien jaar waarin ze hun raakpunten en gezamenlijke passies hebben ontdekt, maar ook hun onderlinge verschillen en soms wel eens vervelende kantjes hebben leren omarmen. De opgebouwde vertrouwensband geeft zin naar meer.

door Peter D'Herdt

Evolutieve samenwerking

Wanneer Jean Dufaux en Martin Jamar in 1992 beginnen samen te werken, zit de eerste noodgedwongen nog heel erg aan de knoppen. Dufaux is al gepokt en gemazeld in het schrijfversvak, heeft een cinematografische opleiding genoten en heeft al enkele successen geoogst in samenwerking met Renaud, Griffo en Jean-François Charles. Jamar is een autodidact die nog maar net komt piepen. Als hij in 2017 terugblikt, herinnert Jamar zich: "In het begin bezorgde Jean mij een rooster met een nauwkeurige découpage, die hij voor zich zag terwijl hij schreef."[1]

Jamar is op dat moment nog eerder een illustrator dan een striptekenaar. Zijn camerastandpunten zijn statisch en hij besteedt veel aandacht aan de omgeving, zijn stokpaardje. In 2008 noemt hij zichzelf nog steeds een "decorist". "Ik hou van dat type zorgvuldig werk, ook al is het soms arbeidsintensief! Ik ben soms vier dagen bezig aan eenzelfde pagina, of zelfs eenzelfde vakje. Ik twijfel wel af en toe of het echt nodig is om zo minutieus te wer-

Potloodtekening uit de Franse luxeversie van *De Rovers van Keizerrijken*, in 2002 uitgegeven door Ciné-Flash in een door Martin Jamar gesigneerde en op 500 exemplaren genummerde uitgave.

Boven: Gezamenlijke prent uit 2010 met vrouwelijke hoofdpersonages uit diverse reeksen van Jean Dufaux, zijnde *Murena* met tekenaar Philippe Delaby, *Djinn* met Ana Mirallès, *Barracuda* met Jérémy Petiqueux, *Het Maagdenbos* met Béatrice Tillier, *Nomade* (*Kruistocht*) met Philippe Xavier en *De Rovers van Keizerrijken* met Martin Jamar. Stripspeciaalzaak La Main Blanche organiseerde een signeersessie, een expo over elke reeks en een actie waarbij klanten zes ex librissen met bovenstaande personages konden verzamelen.

Pagina hiernaast: Het origineel van Jamars bijdrage aan de gezamenlijke prent.

ken. Misschien ga ik soms wel te ver in het tekenen van zaken die niet echt onmisbaar zijn voor het verhaal."[2]

In het begin van hun samenwerking vertrouwt Jamar zijn scenarist toe dat actiescènes hem minder goed liggen, maar dat hij bereid is om te doen wat nodig is in functie van het scenario. Dufaux heeft maar een half woord nodig en duwt zijn tekenaar met zachte hand naar grotere hoogten. Tot appreciatie van Jamar, die in 1995 terugblikt: "Jean brengt me op dat terrein enorm veel bij, hij doet me mijn grenzen verleggen. Hij zet me aan tot meer durf in mijn tekenwerk, vooral in de regie en enscenering."[3]

Jamar neemt niet alleen het tekenwerk voor zijn rekening, maar ook de inkleuring. Het is iets wat hij quasi zijn volledige carrière zal blijven doen, ingegeven door zijn perfectionisme en controledrang. Als er dan toch eens een andere inkleurder overneemt, wringt dat, zo bekent hij: "De eerste drie albums van *Dubbelmasker* zijn ingekleurd door Bertrand Denoulet. Een uitstekende vakman, maar ik was niet tevreden over zijn werk, ik was gefrustreerd dat ik er mij zelf niet kon mee bezighouden."[2]

Een en ander zorgt ervoor dat het grafische werk lang duurt, langer dan het schrijfwerk. Dufaux laat het niet aan zijn hart komen. Terwijl Jamar exclusief aan *De Rovers van Keizerrijken* werkt, bouwt hij verder aan een indrukwekkend œuvre met tekenaars die al bekend zijn of met stripmakers die — mede dankzij hun samenwerking met Dufaux — bekend en gerespecteerd zullen worden. Het lijstje van wat hij in het laatste decennium van de twintigste eeuw creëert, is voor elke liefhebber van de Franco-Belgische school om van te duizelen. *De Klaagzang van de Verloren Gewesten* vanaf 1993 met Grzegorz Rosinski en later met Philippe Delaby, Jérémy Petiqueux, Béatrice Tillier en Paul Teng. *Mister Black* in 1994 en 1995 met Griffo, met wie hij ook *Giacomo C.* lanceert. Vanaf 1997 *Dixie Road* met Hugues Labiano en *Murena* met opnieuw Philippe Delaby. Daarna volgen nog *Schimmenspel* met Lucien Rollin, *De Aasgieren* met Enrico Marini, *De Rode Keizerin* met Philippe Adamov en *Niklos Koda* met Olivier Grenson. Een mens zou verdwalen in zijn eigen œuvre, maar dat geldt niet voor Dufaux, hij ziet het als puzzelstukjes in een groot, nooit afgewerkt, geheel: "Ik zeg al lang dat elk van mijn albums een stukje van een mozaïek is. Wat ik ook doe of nog zal doen, die mozaïek zal nooit compleet zijn."[4]

En Jamar, die tekent én kleurt intussen voort. Ook de samenwerking evolueert voort, herinnert hij zich later: "Jean levert me nog steeds een sterk uitgewerkt scenario, met een kleine beschrijving van de opbouw. Stapje voor stapje heeft hij de découpage overgelaten aan mij. Ik laat hem zien wat ik heb gedaan, we praten erover, ook al is het uitzonderlijk dat hij me vraagt om iets te veranderen."[1]

Hoger doel

Dufaux is steeds beschikbaar voor feedback en hulp en hij weet met al zijn ervaring steeds opnieuw de vinger te leggen op de zaken die wat minder zouden werken. Het is iets wat Jamar enorm apprecieert. De gesprekken helpen om Jamars onzekerheid weg te nemen, ze vullen zijn persoonlijke nood aan een externe kijk op zijn werk. De twee zien elkaar meestal in een restaurant en bij een goed glas wijn, zeker naarmate hun relatie langduriger en sterker wordt. Dufaux is een scenarist die ervan houdt om zijn tekenaars te zien. En dat creëert een band, getuigt Jamar in 2013: "We zien mekaar meestal op restaurant, een Chinees of een Italiaan in Brussel of in Luik. We beginnen dan met een glas champagne — we vinden altijd wel iets om te vieren — en bij een goeie maaltijd discussiëren we dan, bijvoorbeeld over een volgend album waarvan Jean me de

In 1996 organiseert het kunsthistorisch museum van het Franse Saint-Denis de tentoonstelling *Comm'une Bulle* over de Parijse Commune in stripverhalen. Een hardcoveralbum met korte biografieën, historische achtergrondartikelen, fragmenten uit strips, schetsen, voorstudies, illustraties, gravures, foto's en ander beeldmateriaal hoort bij deze expo. *De Rovers van Keizerrijken* is rijk vertegenwoordigd in deze uitgave waarvoor Martin Jamar de cover tekent.

De roofmoord op een stad

De Frans-Pruisische Oorlog duurt amper zes maanden, maar de gevolgen voor Frankrijk zijn verschrikkelijk. Het voormalige keizerrijk is niet alleen beroofd van ongeveer 2,5 miljoen van zijn actieve inwoners, het moet ook torenhoge oorlogscompensaties betalen aan de overwinnaar. Daarnaast hebben de Duitse overwinnaars de fiere Fransen tot in het diepst van hun ziel vernederd. Heel Frankrijk is oorlogsmoe en wil aan de opbouw van het verwoeste land beginnen. Héél Frankrijk? Nee, één stad wil van geen wijken weten en ondanks alles de zinloze strijd verderzetten. Die stad is niet de minste, het is Parijs. In de laatste drie delen van *De Rovers van Keizerrijken* is die stad en de heroïsche strijd van haar eigen, revolutionaire regering, de Commune, het centrale thema. Maar net zoals het epos van Napoleon III (1808-1873) loopt ook dit verhaal niet goed af...

door Bert Gevaert

Parijs, geboorteplaats van de Commune

"Men moet haar beminnen, men moet haar willen, men moet haar onderwerpen, die wulpse stad, lichtzinnig, zingend, dansend, opgemaakt, bloeiend, maar ook vervaarlijk. We zeiden het al eerder, wie haar neemt, geeft haar zijn kracht. De stad waarvoor Maximiliaan, voorvader van Karel V, met heel zijn rijk betaald zou hebben, de stad die de Girondijnen betaald zouden hebben met hun bloed en die Hendrik IV in handen kreeg voor een mis. De daaropvolgende dagen zijn altijd mooi. De hartstocht van Parijs, eens gerijpt, is wijsheid."
— Victor Hugo (1802-1885) in de inleiding van *Paris-Guide* (1867, pagina 31)

De economische stimulans onder Napoleon III zorgt ervoor dat de bevolking van de Franse hoofdstad tussen 1850 en 1860 verdubbelt in aantal. Rond 1870 zijn er al bijna twee miljoen Parijzenaren.

Behalve arbeidskansen heeft de stad nog andere troeven, zoals de vele mogelijkheden tot vertier in cafés, restaurants, theaters en bordelen. Bepaalde delen van de stad zijn ook op een ander vlak een streling voor het oog. Dat laatste is het resultaat van de onvermoeibare baron Georges-Eugène Haussmann (1809-1891). Deze visionair krijgt van keizer Napoleon III het mandaat om met alle mogelijke middelen van het middeleeuwse Parijs een moderne metropool te maken. Hiertoe had Napoleon III in 1859 een extra stimulans gegeven door het oppervlak van de stad te vergroten.

Parijs krijgt in bepaalde wijken grote boulevards, brede(re) straten, mooie parken en pleinen, kanalen en grote (openbare) gebouwen. De stadsarchitectuur en het rioleringsnet moeten de stad mooier, moderner en hygiënischer maken, maar ook overzichtelijker zodat de kleine straatjes niet meer makkelijk kunnen gebarricadeerd worden zoals bij eerdere revoluties was gebeurd.

Die barricaden laten nog even op zich wachten. Ondertussen zijn het vooral de rijke burgers die van de projecten van Haussmann profiteren. Ook hijzelf wordt er trouwens zeker en vast niet armer door. En over arm gesproken: rond 1870 is ongeveer een half miljoen van de Parijzenaren hulpbehoevend. Veel gastarbeiders leven er in miserabele omstandigheden. In de wijk Le Marais zitten honderdvijftig jaar geleden ongeveer vijftienduizend inwoners per vierkante kilometer op elkaar gepropt. Dat is drie keer zoveel als vandaag in een buurt die vandaag als hip en trendy wordt beschouwd. Nu kan je er gezellige restaurantjes bezoeken en hippe winkeltjes vinden, in 1870 gutsen bloed en sperma langs de straten. Gelukkig is er ook nog de stank van de Seine, die de geuren van prostitutie en criminaliteit met de mantel der liefde toedekt. Het is geen wonder dat Parijs geteisterd wordt door cholera in 1832, 1849, maar ook in 1853 en 1854. Wie al een woonplaats heeft, maakt grote kans dat zijn plekje onder de sloophamer verdwijnt door de stedenbouwkundige plannen van Haussman.

Napoleon III overhandigt aan baron Georges-Eugène Haussmann het decreet om de aangrenzende gemeentes van Parijs aan te hechten op 16 februari 1859. Schilderij uit 1865 van Adolphe Yvon (1817-1893). Binnen een humanistische filosofie en met oprechte bekommernis voor het leven van de gewone burgers beslist Napoleon III om het grondgebied van Parijs te vergroten van twaalf naar twintig arrondissementen. Op de achtergrond zien we — niet toevallig — een portret van oompje Napoleon die goedkeurend toekijkt (Musée Carnavalet, Parijs).

Jean DUFAUX

Martin JAMAR

DE ROVERS VAN KEIZERRIJKEN

5. KAT DIE BIJT

BENELUX

Glénat

In 1998 publiceert Glénat *De Rovers van Keizerrijken 5: Kat die Bijt*.
In het Frans verschijnt in 2002 een herdruk met een nieuwe coverillustratie die op de volgende pagina is afgebeeld.

HOOFDSTUK V

KAT DIE BIJT

Dingeling eling
MEVROUW D'ASSAS? DAT IS DE BRAVE VROUW DIE DAAR LOOPT TE HUILEN! ZE HEEFT DE BURGGRAVIN NAMELIJK GOED GEKEND... JARENLANG WERKTE ZE VOOR HAAR.

HM... IK KOM OP HET GOEDE MOMENT! ZE ZAL ZICH GEMAKKELIJKER LATEN OMPRATEN...
WILT U ECHT NIET MET ONS MEE NAAR HUIS?
NEE, DANK U. IK BEN LIEVER ALLEEN.
IK HAD HONGER. IK VOND SOEP EN HEB MEZELF OPGESCHEPT.
!?
HIJ IS KOUD, MAAR DAT GEEFT NIET. U VINDT HET TOCH NIET ERG?
IK... WIE BENT U?
WEES GERUST, IK ZAL U NIETS DOEN. EIGENLIJK KOM IK VOOR IEMAND DIE U DIERBAAR IS! UW NEEF NICOLAS...

IK DIEN EEN MAN DIE HEM RIJK KAN MAKEN... MAAR DIE ZIJN AFKOMST WIL KENNEN. DE WERELD DIE UW NEEF BINNENKORT ZAL BETREDEN IS NOGAL STRIKT OP DAT PUNT.
ZIJN AFKOMST?
NICOLAS HOEFT ZICH NIET TE SCHAMEN, MENEER. HIJ IS NIET DE EERSTE DE BESTE, MAAR...
...IK BEN DAN OOK NIET ZIJN TANTE. IK HEB HEM ALS KIND IN HUIS GENOMEN. HET WAS EEN ZWAAR GEHEIM DAT IK MEEDROEG.
DE AAP KOMT UIT DE MOUW!
MAAR... IK KAN NU PRATEN. AAN DE BELOFTE DIE ME DWONG TE ZWIJGEN KWAM EEN EINDE MET DE DOOD VAN DIE ARME BURGGRAVIN.
DE VROUW DIE VANMORGEN BEGRAVEN IS?
WAS U ERBIJ, MENEER? DAN HEBT U HET VERDRIET KUNNEN ZIEN, HET OPRECHTE VERDRIET VAN DE STREEKBEWONERS... MEVROUW DE BURGGRAVIN WAS EEN ECHTE DAME, GELIEFD BIJ IEDEREEN. BIJ IEDEREEN, BEHALVE...
Hiiihiiihhiiii
??
DAT IS NOIR, M'N PAARD. IK HEB HEM DE AFGELOPEN DAGEN NOGAL VERWAARLOOSD. IK GA HEM ETEN GEVEN...
IK WACHT WEL...
3.

ASSAS IS DUS NIET ZIJN ECHTE NAAM... INTERESSANT...
Bladdm
!?
EEN SCHOT! DE OUDE VROUW!!
VERD...!!
STAAN BLIJVEN!!!
Bladdz
HOPELIJK...
4.

MEVROUW D'ASSAS?
HIER...
BENT U GEWOND?
IN M'N BUIK... IK HEB PIJN.
HIJ... HIJ WACHTTE ME IN DE SCHADUW OP... IK HERKENDE HEM...
WIE?! WIE HEBT U HERKEND?
PASCAL... DE HUISKNECHT VAN DE BURGGRAAF... HIJ... HIJ KWAM WAARSCHIJNLIJK DE DOCUMENTEN ZOEKEN... ZE HEBBEN HET AL EERDER GEPROBEERD... MAAR TOEN MEVROUW NOG LEEFDE... DURFDEN ZE NIET GOED... M'N STOK...
NICOLAS... M'N JONGEN... ZEG HEM DAT... IK VAN HEM HIELD... LAAT HIJ Z'N TANTE... NIET VERGETEN...
ZE IS VOOR HEM GESTORVEN... HAAST MET OPZET.
HAAR STOK!